

Michalski, Jarosław

Wychowanie religijne dzieci i młodzieży przez katechezę

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 14 (339), 211-229

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Jarosław Michalski

WYCHOWANIE RELIGIJNE DZIECI I MŁODZIEŻY PRZEZ KATECHEZĘ

Prawem i obowiązkiem Kościoła jest przepowiadanie Ewangelii wszystkim narodom¹. Misję tę realizuje Kościół głównie przez przepowiadanie słowa. Posługa ta przybiera różnorodne formy w zależności od okoliczności jej pełnienia oraz celów, jakie zamierza osiągnąć.

Jedną z form przepowiadania jest katecheza. Kościół kieruje ją do tych ludzi, którzy w Chrystusa uwierzyli. Dzięki katechezie chrześcijanie „doskonala się, zmierzając ku temu, aby ich wiara była dojrzała i światła oraz by uczestnikami tej dojrzałej wiary stali się wszyscy, którzy tego pragną”². Katecheza zmierza do tego, by wiara ludzi ochrzczonych stawała się żywa, wyraźna i wywierała wpływ na kształt życia. Ta misja słowa, która jest nieustannym przekazem prawdy objawionej w zmieniających się ciągle warunkach, nie może ulec zastojowi. Zastój oznaczałby jej powolny i nieuchronny zmierzch.

Na przestrzeni wieków — w zależności od różnych uwarunkowań — katecheza szukała swego miejsca w rodzinie, w szkole, w parafii. Aby mogła spełnić zadania przed nią stawiane, powinna zawierać trzy elementy: przepowiadanie Słowa Bożego, wprowadzenie do uczestnictwa w liturgii Kościoła oraz dawanie świadectwa wiary w codziennym życiu³.

Kościół w Polsce zawsze, aż po czasy współczesne, nie tylko ewangelizował, udzielał sakramentów świętych, organizował kult i szkolnictwo, ale również kładł nacisk na katechezę; podkreślał jej potrzebę, doniosłość i ważność oraz zdawał sobie sprawę, że praca katechetyczna decyduje

¹ Por. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*, nr 24; Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, nr 7–8, Sobór Watykański II.

² *Directorium Catechisticum Generale*, Ogólna instrukcja katechetyczna wydana przez Kongregację do spraw duchowieństwa, nr 21, Poznań 1974.

³ *Orędzie Synodu do Ludu Bożego*, Chrześcijanin w Świecie 1978, 10, nr 5, s. 97.

o przyszłości zarówno jednostki, jak i całego narodu⁴. Nie dziwi więc fakt, że katecheza w naszych czasach zajmuje naczelne miejsce w duszpasterskiej posłudze Kościoła.

Katecheza, która z natury swej jest głoszeniem orędzia zbawienia człowiekowi żyjącemu w zmieniających się warunkach socjologiczno-kulturowych, podlega ciągle procesowi odnowy i rozwoju. Jej charakterystyczną cechą stanowi wrażliwość na przemiany zachodzące w świecie i w Kościele oraz dążenie do konfrontacji z rzeczywistością, w której ma oddziaływać⁵. Ma nie tylko podążać za życiem, lecz kierować jego rozwojem i być natchnieniem dla zachodzących przemian. Przekazując niezmiennie, wieczne prawdy, opierając się na trwałych zasadach, ma podlegać ciągłemu prawu nowych dostosowań. Katecheza musi odczytywać Ewangelię na nowo i wciąż na nowo ją głosić.

Katecheza w Polsce, umożliwiająca wychowanie dzieci i młodzieży w duchu religijnym, stanowi istotny element strategii duszpasterskiej Kościoła. Poświęca się jej dlatego tak wiele troski i środków materialnych. O zainteresowaniu katechezą świadczą inicjatywy podejmowane tak na płaszczyźnie naukowej, jak i praktycznej. Zmierzają one do określenia miejsca katechezy we wspólnocie i lepszego wypełniania przez nią celów i zadań wyznaczonych jej przez Kościół.

Rezultaty wielu badań empirycznych⁶ wyostrzają wciąż pytania o skuteczność lekcji religii w uwarunkowaniach współczesnych; mieszają się oceny aktualnej sytuacji katechezy z wizją jej jutra i propozycjami odnowy w kontekście dokonujących się przemian cywilizacyjnych i społeczno-religijnych. Ta polaryzacja zdań coraz bardziej zarysowuje potrzebę ciągłego i pogłębionego studium nad dostosowaniem nauczania religii do wymogów współczesności.

Problemem wciąż otwartym pozostaje pytanie, w jakim stopniu realizowany jest w praktyce model katechezy współczesnej wiernej wskazaniom Soboru Watykańskiego II. Drugie zagadnienie sprowadza się do zmian, które należałoby wprowadzić w zakresie celu, podmiotu, treści i metody katechezy, by, pozostając „wierną Bogu”, odpowiadała ona także potrzebom katechizowanego i zamierzeniom katechizującego w uwarunkowaniach współczesnych.

Niniejszy artykuł pragnie włączyć się w nurt ogólnych zainteresowań katechezą i poszukiwań takich sposobów jej odnowy, by mogła ona stać się

⁴ Por. J. Szrejter, *Katecheza parafialna w Polsce*, mps KUL, Lublin 1989, s. 39.

⁵ *Wnioski Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego*, *Katecheta* 1982, 16, nr 1, s. 6–7.

⁶ Zagadnienie katechezy polskiej podejmują prace pisane pod kierunkiem: ks. prof. M. Majewskiego, ks. prof. W. Piwowarskiego, ks. prof. P. Poręby, ks. dr. hab. S. Kulpa-czyńskiego, ks. bp. dr. E. Materskiego w KUL oraz prace pisane pod kierunkiem ks. prof. J. Charytańskiego, ks. prof. R. Murawskiego w ATK w Warszawie.

we współczesnych uwarunkowaniach jak najbardziej praktyczną, rozwijając u katechizowanych poczucie przynależności religijnej.

Jeszcze innym motywem przemawiającym za tym, by problem nauczanie katechetycznego poddać refleksji, jest fakt dziesiątej rocznicy wprowadzenia jej do szkół. Sądzę, że jest to dostateczny impuls do przemyśleń, w jakim kierunku powinny pójść poszukiwania koncepcji nowych programów i planów nauczania katechetycznego realizowanego w warunkach szkolnych. Mogą one stać się istotną wskazówką zarówno dla praktyków, jak i teoretyków zajmujących się wychowaniem religijnym poprzez katechezę. Kolejną przesłanką do refleksji nad tym problemem jest niewątpliwie fakt, że współczesne nauczanie katechetyczne realizowane w warunkach szkolnych musi uwzględniać pluralizm środowiskowy i religijny zarówno katechizowanych, jak i katechizujących oraz brać pod uwagę wszelkie uwarunkowania zewnętrzne, a także osoby, które dystansują się religijnie, pozostając w zakresie osłabionych wpływów Kościoła. Nie można pomijać osób, które stają jakby na pograniczu ateizmu i wiary, zwłaszcza obecnie po dziesięciu już latach obecności katechezy w szkole.

Materiał niniejszego artykułu jest prezentacją badań empirycznych prowadzonych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim przez Zakład Socjologii Religii i Zakład Katechetyki nad funkcjonowaniem modelu katechezy posoborowej. Prowadzone one były od 1974 roku wśród 2825 uczniów szkół średnich w 17 parafiach Polski, a następnie kontynuowane w latach osiemdziesiątych w celu ukazania dynamiki badanych problemów⁷. Przyjmując za kryterium podziału środowisko można badania te podzielić na trzy grupy⁸.

⁷ Wyniki badań prezentują następujące prace: F. Skażnik, *Katechizacja w opinii młodzieży licealnej na przykładzie wybranych punktów nauczania religii w Katowicach*, mps KUL, Lublin 1974; B. Piróg, *Katecheza w poglądach młodzieży na przykładzie parafii św. Stanisława Kostki w Krakowie*, mps KUL, Lublin 1976; K. Siekierko, *Poglądy młodzieży licealnej na katechezę w diecezji Drohiczyń n. Bugiem*, mps KUL, Lublin 1976; T. Drownowska, *Stosunek młodzieży do katechezy w parafii Wniebowzięcia NMP we Włocławku*, mps KUL, Lublin 1977; E. Frątczak, *Katecheza w świadomości młodzieży na przykładzie parafii św. Floriana i MBKP w Stalowej Woli*, mps KUL, Lublin 1979; L. Kornacka, *Stosunek młodzieży do katechezy w parafii Opatrzności Bożej w Kaliszu*, mps KUL, Lublin 1979; J. Ryłko, *Katechizacja młodzieży licealnej w środowisku wielkomiejskim na przykładzie parafii św. Szczepana w Krakowie*, mps KUL, Lublin 1979; M. Gawel, *Katecheza w świadomości młodzieży w parafii św. Mikołaja w Kaliszu*, mps KUL, Lublin 1980; J. Górecki, *Katecheza w świadomości młodzieży dorastającej na przykładzie parafii Sulejówek*, mps KUL, Lublin 1980; E. Wrońska, *Katecheza młodzieży w parafii św. Wojciecha w Kielcach*, mps KUL, Lublin 1982; K. Mazur, *Katecheza w świadomości młodzieży licealnej na przykładzie parafii MB Saletyńskiej w Rzeszowie*, mps KUL, Lublin 1988.

⁸ Występują różne typologie miast. Najczęściej kryterium podziału stanowi liczba mieszkańców. W niniejszym artykule przyjmujemy za J. Turowskim podział na miasta małe — do 20 tys. mieszkańców, średnie — 20–100 tys. mieszkańców i miasta duże — ponad 100 tys. mieszkańców; J. Turowski, *Wybrane zagadnienia socjologii miasta*, Warszawa 1988, s. 8.

Posługując się terminem środowisko, będziemy mieli na uwadze przede wszystkim cechy terytorialne i liczbą mieszkańców miasta w roku prowadzenia badań. Charakterystykę analizowanych badań prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka analizowanych badań

Środowiska	Miasto	Liczba parafii	Liczba badanych uczniów
Duże miasta	Kraków	1	200
	Katowice	3	239
	Rzeszów	1	400
	Kraków	1	150
	Warszawa	1	200
Średnie miasta	Kalisz	1	200
	Włocławek	1	200
	Kalisz	1	200
	Kielce	1	300
	Stalowa Wola	1	219
Małe miasta	Bielsk Podlaski	1	100
	Ciechanowiec	1	100
	Drohiczyn	1	117
	Hajnówka	1	100
	Siemiatycze	1	100
Ogółem		17	2 825

Ze względu na ograniczoną objętość artykułu, nie jest możliwe ukazanie poglądów młodzieży w stosunku do całego modelu katechezy, tj. celu, podmiotu, treści i metod. Ponieważ cel katechezy, tj. kształtowanie wiary dojrzałej, ma największy wpływ na wychowanie religijne we współczesnym nauczaniu katechetycznym, toteż w artykule prezentowany będzie w materiał empiryczny dotyczący tylko tego problemu.

Soborowa odnowa Kościoła dokonuje się przez ukształtowanie nowej świadomości kościelnej, czyli świadomej wiary zawierzającej Bogu, posiadającej pełną wartość osobową i wspólnotową⁹. Ujawnia się ona nie tylko w spełnianiu określonych praktyk religijnych, ale także w postawach codziennego życia jednostek i całej wspólnoty. Jest to zgodne z zasadą inkarnacji, która uznaje każdą okoliczność, uwarunkowanie historyczne za okazję konkretyzacji transcendentálnych właściwości Kościoła¹⁰. Ukształ-

⁹ J. Krucina, *Sekularyzacja a współczesny model wiary chrześcijańskiej*, Ateneum Kapłańskie, 1970, 368, s. 374–387.

¹⁰ H. Schuster, *Istota i zadania teologii pastoralnej*, Concilium (wyd. polskie), 1975, 1–10, s. 158; por. S. Kisiel, *Kształtowanie światopoglądu chrześcijańskiego na katechezie*, Katecheta, 1985 s. 195–200; G. Baudler, *Persönliche Glaubensfindung*, Katechetische Blätter, 1990, 1, s. 21–27.

towane i utrwalone postawy chrześcijańskie są wyrazem oraz realizacją odnowy Kościoła.

Zróznicowanie poziomu wiary wśród młodzieży występuje ze względu na cechy środowiska oraz strukturę płci, jak również inne elementy wpływające na rozwój wiary. W pierwszej kolejności przedstawiony będzie stosunek młodzieży do wiary, stan praktyk religijnych, a także cele stawiane katechezie przez młodzież. Służyć to będzie określeniu roli katechezy w kształtowaniu wiary dojrzałej.

Subiektywna deklaracja religijności młodzieży nie odzwierciedla całokształtu wiary ani nie informuje o identyfikacji z wiarą. Pozwala natomiast określić, na ile badani uważają się za wierzących i przedstawiają przybliżony obraz religii w życiu jednostki czy całej wspólnoty katechizowanych. W przyjętych do analizy badaniach stosunek do wiary opisywano za pomocą określeń: wierzący i praktykujący regularnie, wierzący i praktykujący nieregularnie, wierzący i niepraktykujący, obojętny religijnie, niewierzący. Uzyskane w badaniach wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Autodeklaracja religijności a środowisko i płeć badanych

Autodeklaracja religijności	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziewczeta	chłopcy	
	N = 1189	N = 1115	N = 517	N = 1820	N = 1004	
Wierzący i praktykujący regularnie	74,7	67,5	66,8	70,7	66,9	69,1
Wierzący i praktykujący nieregularnie	15,0	27,3	25,2	22,8	22,7	22,3
Wierzący i niepraktykujący	4,3	3,7	5,3	2,3	4,7	5,1
Obojętny religijnie	4,8	1,0	1,4	3,3	4,6	2,4
Niewierzący	1,2	0,5	1,3	0,9	1,1	1,1

Tabela 2 ukazuje, że około 70% badanej młodzieży uważa siebie za wierzących i praktykujących regularnie. Środowisko i płeć nie różnicuje wyraźnie poziomu wiary i praktyk regularnych. Jako wierzących i praktykujących regularnie określiło siebie 70,7% dziewcząt i 66,9% chłopców. Zaznaczyć trzeba, że wskaźnik takiej autodeklaracji religijności wynosi aż 74,7% w środowiskach dużych miast. Młodzież tak wysoko oceniająca swoją religijność prawdopodobnie nie bierze pod uwagę całokształtu religijności, lecz jedynie uczestnictwo we Mszy świętej¹¹.

¹¹ J. Ryłko, Katechizacja młodzieży licealnej w środowisku wielkomiejskim na przykładzie parafii św. Szczepana w Krakowie, mps KUL, Lublin 1979, s. 40.

W uzasadnieniu swojej postawy wobec wiary badana młodzież powołuje się najczęściej na tradycję przekazywaną przez rodzinę rzadziej na osobiste przekonania¹². Religijność młodych ludzi pokrywa się więc w znacznym stopniu z religijnością ich rodziców i rodzeństwa¹³.

Wskaźnik wierzących i praktykujących nieregularnie jest zdecydowanie mniejszy w stosunku do wierzących i praktykujących regularnie. W dużych miastach wynosi on tylko 15,0%, w średnich 27,3%, a w małych 25,2%. Wśród dziewcząt i chłopców osiągnięto zbliżone wyniki. Wskaźniki obrazujące nieregularnie praktykujących i w ogóle niepraktykujących należy uznać niewątpliwie za przejaw osłabienia lub zaniku religijności. Szczególnie niepokojący jest fakt obojętności religijnej, która w dużych miastach osiąga około 5%. Badania wykazują, że wzrost obojętności religijnej i zaniechanie praktyk religijnych wzrasta szczególnie w starszych klasach szkoły średniej i to częściej u chłopców (4,6%) niż u dziewcząt (3,3%). W jakimś stopniu jest to związane z rozwojem fizjologicznym i psychicznym młodzieży. W tym wieku właśnie dokonuje się przejście z religijności dziecięcej w dojrzałą. Rezultatem tego mogą być kryzysy i zastoje w rozwoju wiary¹⁴. Przedstawiają to niektóre wypowiedzi respondentów: „Nie potrafię bliżej określić swego stanowiska. W wierze jestem dość mocno zakorzeniony i mam często przyptywy uczuć religijnych, są jednak momenty, kiedy wątpię i nie uwzględniam w swym życiu religii” (Ch. kl. III); „Jestem wierząca, ale od niedawna nie chodzę do Kościoła i nie modłę się. Kiedyś byłam bardzo gorliwa, teraz nie wiem sama, dlaczego tak się stało” (dz. kl. IV)¹⁵. Badania wskazują również na przypadki odwrotne; niektórzy, świadomi swoich wahań, próbują odnaleźć Boga właśnie na drodze wiary i życia sakramentalnego¹⁶.

Powyższa analiza wykazuje, iż przeważająca większość badanej młodzieży uznała siebie za wierzących i praktykujących regularnie. Weryfikacją tego są w jakimś stopniu wyniki badań zawarte w tabeli 3.

Czytanie Pisma św., ksiązek i czasopism religijnych stanowi ważny element zdobywania wiedzy religijnej. Stan czytelnictwa religijnego świadczy także o zainteresowaniu zagadnieniami wiary. Uzyskane w badaniach

¹² M. Gaweł, Katecheza w świadomości młodzieży w parafii św. Mikołaja w Kaliszu, mps KUL, Lublin 1980, s. 46; J. Ryłko, op.cit., s. 40.

¹³ M. Gaweł, op.cit., s. 47; E. Wrońska, Katecheza młodzieży w parafii św. Wojciecha w Kielcach, mps KUL, Lublin 1982, s. 34.

¹⁴ Por. H. Heidenreich, *Jugendreligion und Identitätskrise*, Katechetische Blätter, 1980, 7, s. 499–508; S. Kulpaczyński, *Przyczyny odchodzenia od katechizacji i możliwość powrotu na nią dzieci i młodzieży*, [w:] *Seminare*, Kraków–Łódź 1977, s. 157–170; S. Dobrzański, *Kulturowo-społeczne uwarunkowania postaw religijnych młodzieży*, Roczniki Nauk Społecznych, 1978, 3, s. 108–119.

¹⁵ R. Mazur, Katecheza w świadomości młodzieży licealnej na przykładzie parafii M.B. Saleyńskiej w Rzeszowie, mps KUL, Lublin 1988, s. 48.

¹⁶ Tamże, s. 49.

wyniki wskazują na niski stan czytelnictwa religijnego wśród młodzieży. Tabela 3 ujawnia następującą prawidłowość: im mniejsze środowisko, tym większy stopień czytelnictwa wśród młodzieży. Wskaźnik czytelnictwa religijnego maleje wyraźnie w miastach dużych. Tylko 6,9% młodzieży w tym środowisku czyta Pismo św., więcej, bo 22,3% prasę religijną, 8,6% książki o tematyce religijnej, natomiast aż 50,3% młodzieży w ogóle nie wykazuje zainteresowania czytelnictwem religijnym. Ponad 70% młodzieży nie czyta Pisma św.; jeszcze większy procent badanej młodzieży nie ma żadnego kontaktu z książkami o tematyce religijnej. Największe zainteresowanie wśród młodzieży budzi prasa religijna. Czyta ją 61,7% dziewcząt i 54,0% chłopców. Najbardziej poczytne czasopisma to „Słowo Powszechne”, „Przewodnik Katolicki”, „Tygodnik Powszechny”¹⁷. Są one okazją do uzyskania odpowiedzi na nurtujące pytania. Wśród powodów zniechęcających młodzież do czytania najczęściej wymienia się dużą ilość zajęć w szkole oraz trudności w dostępie do literatury religijnej.

Tabela 3. Czytelnictwo religijne a środowisko i płeć badanych

Czytelnictwo religijne	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dzievczeta	chłopcy	
	N = 839	N = 719	–	N = 959	N = 605	
Pismo św.	6,9	33,1	–	31,7	21,9	27,4
Prasa religijna	22,3	62,1	–	61,7	54,0	40,8
Książki religijne	8,6	11,9	–	6,4	21,3	11,2
Nie czyta	50,3	–	–	32,1	26,7	28,5

Najbardziej niepokojący jest stan czytelnictwa Pisma św., zwłaszcza że Sobór Watykański II podkreśla ogromne znaczenie Biblii w nauczaniu i wychowaniu chrześcijańskim, która w „sposób pewny, wiernie i bez błędu podaje prawdę” (KO 11)¹⁸. A niestety, większość młodzieży nie posiada Pisma św. w domu i w ogóle go nie czyta¹⁹.

Sumując powyższe analizy, należy podkreślić bardzo małe zaangażowanie młodzieży w rozwijaniu swojej wiary poprzez lekturę religijną. Duszpasterze powinni znaleźć odpowiednie metody zachęcenia katechizowanych do zgłębiania problemów poruszanych na katechezie poprzez czytelnictwo literatury o treści religijnej. Literatura ta jako źródło wiedzy religijnej jest jednym ze sposobów pogłębiania wiary. Trzeba też ułatwić

¹⁷ M. Gaweł, op.cit., s. 51.

¹⁸ Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, nr 11, Sobór Watykański II.

¹⁹ R. Mazur, op.cit., s. 50.

młodzieży dostęp do literatury religijnej przez organizowanie bibliotek i czytelni parafialnych.

Jak wykazały badania ujęte w tabeli 3, czytelnictwo religijne, a zwłaszcza lektura Pisma św. tylko w niewielkim stopniu przyczyniają się do kształtowania wiary dojrzałej wśród ankietowanych. Współczesna młodzież poddawana jest różnego rodzaju wpływom zewnętrznym, zwłaszcza lansowanej przez środki masowego przekazu, kultury laickiej. Musi zatem starać się w szczególny sposób o pogłębienie wiedzy i umocnienie przekonań religijnych.

Stosunek młodzieży do modlitwy i stopień jej częstotliwości ilustruje tabela 4.

Tabela 4. Częstotliwość modlitwy a środowisko i płeć badanych

Częstotliwość modlitwy	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziewczęta	chłopcy	
	N = 1013	N = 820	N = 517	N = 1519	N = 831	
Dwa razy dziennie	38,6	52,4	65,6	53,8	37,2	53,1
Częściej niż dwa razy dziennie	24,9	9,2	—	16,6	11,1	13,4
Wieczorem	31,6	27,3	28,2	25,7	29,1	31,7
Rzadko	8,1	8,4	5,6	4,9	14,3	7,9
Nie modli się	2,1	3,4	0,8	1,8	4,9	2,1

Powyższe dane świadczą zdecydowanie o pozytywnym nastawieniu młodzieży do modlitwy. Największa grupa badanej młodzieży modli się dwa razy dziennie — rano i wieczorem, nieco mniejsza raz dziennie — wieczorem. Najmniejszą grupę stanowią ci, którzy nie modlą się wcale. Materiał zawarty w tabeli 4 ujawnia następującą prawidłowość: im mniejsze środowisko, tym wyższy jest wskaźnik młodzieży modlącej się w ciągu dnia (65,6%). Maleje w środowisku miast średnich (52,4%), najniższy zaś jest w środowisku miast dużych (38,6%). Podobnie w miastach małych wskaźnik modlących się rzadko wynosi 5,6% i nie modlących się 0,8%, podczas gdy w miastach dużych wskaźniki te wynoszą odpowiednio 8,1% i 2,1%.

Większy odsetek młodzieży modlącej się stanowią dziewczęta niż chłopcy. Dwa razy dziennie modli się 53,8% dziewcząt i tylko 37,2% chłopców. Jednakże wieczorem do modlitwy częściej klękają chłopcy (29,1%) niż dziewczęta (25,7%). Ponadto wyższy wskaźnik modlących się rzadko i nie modlących się wcale występuje wśród chłopców niż dziewcząt.

Różne są formy modlitwy preferowanej przez młodzież. Analiza wypowiedzi badanych respondentów wskazuje, że młodzież najbardziej ceni modlitwę jako prywatną rozmowę z Bogiem, na drugim miejscu uplasował się

pacierz i na trzecim znalazła się modlitwa prowadzona w kościele przez księdza oraz śpiew pieśni religijnych²⁰. Motywy powyższych wyborów ilustrują przykłady: „W luźnym dialogu z Bogiem odnajduję w Nim przyjaciela” (chł. kl. IV); „W cichym dialogu z Bogiem mam możliwość odkrycia i ujawnienia swojej osoby oraz zrozumienia intencji — dlaczego” (dz. kl. III); „Ważna jest dla mnie modlitwa wspólnotowa, ponieważ czuję wtedy innych, obecność wspólnoty” (dz. kl. IV)²¹.

Przyczyny, dla których młodzież często się modli, obrazują wypowiedzi: „Modlitwę poranną odmawiam najczęściej idąc do szkoły, wieczorną przed snem. Prócz tego, jeśli mam wypełnić trudne zadanie lub gdy czuję się zagubiona, samotna, zrozpaczona” (dz. kl. IV); „Modłę się rano i wieczorem, ponadto gdy jestem chora lub ktoś z bliskich mi osób, także wtedy, gdy czuję, że powinnam komuś w czymś pomóc” (dz. kl. III)²².

Podsumowując powyższe analizy, należy stwierdzić, że młodzież dostrzega wartość wielu form modlitwy. Podkreśla konieczność nawiązania kontaktu z Bogiem w modlitwie. Najbardziej akceptowana jest modlitwa błagalna w trudnych chwilach życia, rzadziej zaś dziękczynna lub uwielbienie. Większe zaangażowanie w modlitwę wykazują dziewczęta niż chłopcy. Młodzież przeżywająca kryzys wiary modli się rzadko. Zarówno wyniki badań zawarte w tabeli 4, jak i analiza wypowiedzi respondentów ujawnia znaczenie modlitwy jako wartości kształtującej wiarę wśród młodzieży.

Udział respondentów we Mszy św. jest jednym z ważnych elementów umacniania wiary. Podkreśla się, że dotąd katolik pozostaje regularnie w styczności z nauczaniem i obrzędami kościelnymi, dokąd kościelne normy i standardy życiowe pozostają w nim żywotne i utrzymują go w wierze. Kto zaś regularnie nie bierze udziału w zgromadzeniu eucharystycznym albo w ogóle je zaniedbuje, ten powoli zrywa więź z religią i Kościołem²³.

Tabela 5 wskazuje na wysoką frekwencję młodzieży na Mszy św. w niedzielę i święta. Środowisko nie różnicuje w sposób istotny częstotliwości uczestnictwa w Eucharystii. Najwyższy wskaźnik występuje w środowisku miast średnich (82,0%), nieco niższy w środowisku miast dużych (78,2%) i najmniejszy w środowisku miast małych (65,8%). Częściej niż w niedzielę i święta młodzi ludzie biorą udział we Mszy św. w znacznie mniejszym procencie. W miastach dużych wynosi on około 12%, w średnich 7%, a w małych miastach blisko 10%. Codziennie w Eucharystii uczestniczy tylko od 0,7 do 1,5% badanej młodzieży, natomiast „rzadko” w dużych miastach

²⁰ E. Wrońska, *Katecheza młodzieży w parafii św. Wojciecha w Kielcach*, mps KUL, Lublin 1982, s. 44.

²¹ Tamże s. 45.

²² R. Mazur, *op.cit.*, s. 51.

²³ Por. R. Kamiński, *Przynależność do parafii katolickiej. Studium pastoralne*, Lublin 1987, s. 214; W. Pawluczuk, *Religia a życie codzienne — tendencje światowe i polskie perspektywy*, [w:] *Religia a życie codzienne*, cz. 1, Kraków 1990, s. 3–12.

uczestniczy 7,4%, w średnich miastach 5,7% i w małych 2,5%. W ogóle nie uczestniczy we Mszy św. tylko 0,3% respondentów z miast dużych, 1,3% z miast średnich. W miastach małych nie odnotowano braku uczestnictwa we Mszy św.

Tabela 5. Udział we Mszy św. a środowisko i płeć badanych

Udział we Mszy św.	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziew- częta	chłopcy	
	N = 1189	N = 819	N = 413	N = 1513	N = 908	
Niedziele i święta	78,2	82,0	65,8	82,9	76,5	75,4
Częściej niż w nie- dziele i święta	12,1	7,0	9,7	9,1	8,3	9,6
Codziennie	1,5	0,7	—	1,5	0,7	0,8
Rzadko	7,4	5,7	2,5	5,7	7,1	4,9
Nie uczęszcza	0,3	1,3	—	0,5	3,4	0,5

Biorąc pod uwagę strukturę płci, zauważa się, że wśród uczęszczających regularnie na Mszę św. większy procent stanowią dziewczęta. Wskaźnik ten dla młodzieży żeńskiej wynosi 82,9% i jest o prawie 7% wyższy od wskaźnika dla młodzieży męskiej. Również grupa dziewcząt biorących częściej udział w Eucharystii niż w niedzielę i święta jest prawie o połowę większa niż chłopców. W ogóle nie uczestniczy we Mszy św. 0,5% dziewcząt i 3,4% chłopców.

Powyższe dane potwierdziły przypuszczenie, że młodzież w swej auto-deklaracji — „wierzący i praktykujący regularnie” brała pod uwagę przede wszystkim uczestnictwo we Mszy św. Wskaźniki dotyczące regularności praktyk religijnych (tabela 2) są zbliżone do wskaźników odnoszących się do regularności uczestnictwa we Mszy św. (tabela 5).

Analiza wypowiedzi ankietowanej młodzieży ujawnia różne motywy uczestnictwa we Mszy św. Ilustrują je niektóre wypowiedzi: „Jestem na każdej niedzielnej Mszy św., słucham uważnie Ewangelii i staram się coś wynieść dla siebie” (dz. kl. III)²⁴; „Uczestniczę we Mszy św. w każdą niedzielę i święta, bo taka jest moja tradycja rodzinna. Codziennie — tylko wtedy, gdy czas mi na to pozwala i czuję taką potrzebę” (dz. kl. III); „Nie uczęszczę na Mszę św. regularnie, ponieważ przeżywam kryzys. Pragnę odnaleźć Boga, choć pochodzę z rodziny religijnie obojętnej” (chł. kl. II); „Uczęszczę na Mszę św., bo większość moich kolegów też uczęszcza” (chł. kl. I)²⁵.

²⁴ M. Gawęł, op.cit., s. 62.

²⁵ R. Mazur, op.cit., s. 52.

Analizowane badania wskazują na wysoki wskaźnik uczestnictwa we Mszy św. Wyższy u młodzieży żeńskiej niż męskiej. Wpływ na regularne uczestnictwo we Mszy św. ma tradycja rodzinna, środowisko rówieśnicze, a także motywy wewnętrzne. Z duszpasterskiego punktu widzenia ważny jest kontakt pastoralny duszpasterza czy katechety z osobami, które przeżywają trudności religijne. Uczestnictwo w spotkaniach eucharystycznych ma przecież istotny wpływ na kształtowanie wiary dojrzałej wśród młodzieży.

Oprócz uczestnictwa we Mszy św. ogromną rolę w kształtowaniu wiary spełnia częstotliwość korzystania z sakramentów Pokuty i Eucharystii. Sakramenty te podkreślają szczególny związek z Chrystusem i społecznością wierzących²⁶. Duchowo angażują wiernych, rozwijają społeczny charakter Kościoła, a tym samym wpływają w znacznym stopniu na proces kształtowania wiary dojrzałej.

Wyniki dotyczące częstotliwości przystępowania młodzieży do Spowiedzi i Komunii św. przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Częstotliwość przystępowania do Spowiedzi i Komunii św. a środowisko i płeć badanych

Częstotliwość przystępowania do Spowiedzi i Komunii św.	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziewczęta	chłopcy	
	N = 1086	N = 715	N = 517	N = 1516	N = 801	
Częściej niż jeden raz w miesiącu	2,5	12,6	4,6	16,1	8,0	6,9
Co miesiąc	28,1	12,2	34,4	19,4	13,5	27,3
Kilka razy w roku	29,6	48,3	6,8	41,7	45,5	31,2
Święta Bożego Narodzenia i Wielkanocy	12,9	9,1	4,1	9,0	14,1	8,9
Rzadko	9,4	5,9	0,4	6,8	9,7	7,9
Nie praktykuje	1,7	1,3	–	1,2	2,2	1,2

Największy odsetek młodzieży korzysta z sakramentu Pokuty i Eucharystii kilka razy w roku. Tak jest zarówno w miastach dużych (29,6%), jak i średnich (48,3%). Natomiast w miastach małych, większy odsetek respondentów przystępuje do Spowiedzi i Komunii św. co miesiąc (34,4%) niż kilka razy w roku (6,8%). Dość duży procent młodych ludzi przystępuje do

²⁶ Por. S. Kulpaczyński, *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, 1988, 35, z. 6, s. 1–27; P. Szczaniecki, *Eucharystia a wychowanie i samowychowanie*, Ruch Biblijny i Liturgiczny, 1979, 12, s. 289–295; W. Schenk, *Msza św. w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] F. Blachnicki, W. Schenk, Zielasko (red.), *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań 1967, s. 355–363; J. Mariński, *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993, s. 13–24.

tych sakramentów częściej niż jeden raz w miesiącu (12,6% w średnich miastach, 4,6% w miastach małych i 2,5% w środowisku miast dużych). Wysoki wskaźnik przystępowania młodzieży do sakramentów odnotowuje się przed świętami Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Dziewczeta ze wszystkich środowisk częściej korzystają z sakramentu Spowiedzi i Komunii św. niż chłopcy. Znacznie większy procent chłopców niż dziewcząt korzysta z obydwu sakramentów rzadko (9,7%) lub nie praktykuje wcale (2,2%).

Wysoki wskaźnik uczestnictwa w Sakramentach Pokuty i Komunii św. świadczy o religijnej więzi młodzieży z Kościołem i jego działalnością. Z faktu, iż dziewczeta odczuwają większe korzyści z przyjmowanych sakramentów niż chłopcy, wynika potrzeba otoczenia szczególną troską duszpasterską młodzieży męskiej.

Egzemplifikację danych z tabeli 6 stanowią wypowiedzi respondentów: „Do spowiedzi i Komunii św. przystępuję kilka razy w roku; czuję się wtedy odnowiona” (dz. kl. IV); „Przystępuję do obydwu sakramentów przynajmniej jeden raz w miesiącu; po przyjęciu Komunii św. odczuwam radość, że mam Boga w sercu” (dz. kl. IV); „Przyjęcie Komunii św. sprawia, że czuję wewnętrzną odnowę ducha” (chł. kl. V. LZ); „Po spowiedzi staram się nie popełniać tych samych błędów (chł. kl. II); „Udział w sakramencie pokuty i Eucharystii sprawia, że przynajmniej na jakiś czas staram się być poprawną katoliczką” (dz. kl. II)²⁷. „Spowiedź i Komunia podnoszą mnie na duchu, umacniają moją wiarę, staram się wtedy być lepsza” (dz. kl. III); „Sakrament pokuty i przyjęcie Komunii św. daje mi wielkie zadowolenie, poczucie wewnętrznego pokoju” (chł. kl. II)²⁸.

Są też wypowiedzi świadczące o niechęci przystępowania do sakramentów: „Szukam prawdy i sensu życia, a przechodząc kryzys wiary, od pewnego czasu nie przystępuję ani do spowiedzi, ani do Komunii św.” (dz. kl. IV); „Odczuwam niechęć w przystępowaniu do spowiedzi, nie chcę mówić o swoich problemach księdzu, którego nie znam” (dz. kl. IV)²⁹.

Wypowiedzi badanej młodzieży wykazują, że najczęstszym odczuciem po Spowiedzi i Komunii św. jest postanowienie poprawy, następnie odnowienie duchowe i wewnętrzne umocnienie w wierze. Sakramenty te są więc bardzo istotnym czynnikiem samowychowawczym zarówno w rozwoju osobowości młodego człowieka, jak i w kształtowaniu dojrzałej postawy wiary. Należy również zwrócić uwagę na (wynikającą z opinii respondentów) wzrostową tendencję do sporadycznego przystępowania do Spowiedzi i Komunii św. wraz z przybywającą liczbą lat. Skłonność ta występuje częściej u chłopców niż u dziewcząt, kształtując niewątpliwie powierzchowny charakter ich religijności.

²⁷ E. Wrońska, op.cit., s. 49.

²⁸ L. Kornacka, Stosunek młodzieży do katechezy w parafii Opatrzności Bożej w Kaliszu, mps KUL, Lublin 1979, s. 65.

²⁹ R. Mazur, op.cit., s. 54.

Powyższa analizy ujawnia, że ankietowana młodzież w przeważającej większości wychowuje się w rodzinach wierzących i praktykujących. Kształtuje wiarę i umacnia swój kontakt z Bogiem poprzez praktyki religijne — głównie przez uczestnictwo we Msze św., w sakramentach pojednania i Komunii św., modlitwę indywidualną i wspólnotową oraz, w małym stopniu, przez lekturę Pisma św. i innej literatury religijnej.

Katecheza, której celem jest: kształtowanie dojrzałej postawy wiary u katechizowanych, podkreśla nie tylko konieczność zachowywania zewnętrznych praktyk religijnych, ale stara się ukształtować w nich umiejętność takiego przyjęcia prawdy Bożego planu zbawczego, by w jego świetle mogli oceniać i kształtować swoje życie³⁰. Chrześcijańskie życie bowiem nie może być oderwane od historii zbawienia i historii osoby ludzkiej. Plan zbawienia zaczyna realizować się od chrztu, wraz z latami pogłębia się w innych sakramentach, by doprowadzić do harmonii z Jezusem Chrystusem żyjącym w Kościele i w historii³¹. Katechizowani, jako chrześcijanie, powinni zdawać sobie sprawę z tego, że cel i sens ich życia nie zamyka się w doczesności, gdyż pełną doskonałość osiąga się dopiero w wymiarach eschatologicznych³². Dlatego też przez całe życie, kształtując swoją wiarę, nawiązują kontakt z rzeczywistością nadprzyrodzoną.

Stopień uświadomienia tak sformułowanego celu katechezy wśród młodzieży ukazują dane zawarte w tabeli 7.

Wyniki badań ujawniają, że celem głównym stawianym katechezie przez młodzież w każdym środowisku jest pogłębienie wiary. Najwyższy odsetek respondentów podkreśla ten cel w miastach małych (70,0%), o połowę mniejszy w miastach dużych (34,3%) i najmniejszy w miastach średnich (28,8%). Pogłębienie wiary domaga się rozwiązywania trudności religijnych związanych z wiarą. Jest to cel wymieniany jako drugi. Jego wskaźnik w środowisku dużych miast kształtuje się na poziomie 25,2%; w środowisku miast małych wynosi 28,2% i jest o połowę mniejszy od wskaźnika, który eksponuje kształtowanie miłości chrześcijańskiej (55,5%). Podobnie młodzież katechizowana w miastach średnich w większym procencie (23,6%) akcentuje kształtowanie miłości chrześcijańskiej przed przekazywaniem wiedzy religijnej (21,6%) i rozwiązywaniem trudności religijnych (16,6%). Wysoki wskaźnik w każdym środowisku osiąga cel katechezy ujęty jako urobienie charakteru moralnego. Wynosi on 20,7% w miastach dużych, 18,2% w miastach małych i 16,3% w miastach średnich. Młodzież miast

³⁰ Por. *Directorium Catechisticum Generale*, Ogólna instrukcja katechetyczna wydana przez Kongregację do spraw duchowieństwa, nr 36, Poznań 1974.

³¹ F. Błachnicki, *Katechetyka fundamentalna*, Lublin 1970, s. 232; Por. S. Kunowski, *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, 1971, 18, z. 3, s. 159–181.

³² Por. *Directorium Catechisticum Generale*, Ogólna instrukcja katechetyczna wydana przez Kongregację do spraw duchowieństwa, nr 42, 104, Poznań 1974.

małych w wyższym stopniu uważa, że celem katechezy jest wprowadzenie w życie Kościoła (22,8%), podczas gdy wskaźnik ten w miastach dużych jest prawie o połowę mniejszy (12,7%), a w miastach średnich wynosi 3,2%. Zastanawianie się nad zagadnieniami życia to cel katechezy, który dostrzega katechizowana młodzież w dużych i średnich miastach (odpowiednio 19,7% i 15,5%). Katechizowani w miastach małych w ogóle go nie wymieniają.

Tabela 7. Cele stawiane katechezie przez młodzież a środowisko i płeć badanych

Cele stawiane katechezie przez młodzież	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziewczęta	chłopcy	
	N = 1189	N = 1119	N = 517	N = 1820	N = 1005	
Pogłębianie wiary	34,3	28,8	70,0	37,8	30,8	46,0
Zastanawianie się nad zagadnieniami życia	19,7	15,5	–	–	–	16,4
Urobienie charakteru moralnego	20,7	16,3	18,2	17,5	18,3	19,7
Kształtowanie miłości chrześcijańskiej	14,1	23,6	55,5	30,6	19,8	25,5
Rozwiązywanie trudności religijnych	25,2	16,6	28,2	26,9	21,4	27,3
Przekazywanie wiedzy religijnej	15,9	21,6	16,5	27,8	20,5	19,5
Wprowadzenie w życie Kościoła	12,7	3,2	22,8	15,8	12,3	13,1

Płeć nie różnicuje w sposób istotny celów stawianych katechezie przez młodzież. Można natomiast wnioskować na podstawie danych zawartych w tabeli 7 o wyższym stopniu ich uświadomienia przez dziewczęta niż przez chłopców. Dziewczęta uważają, że celem katechezy jest pogłębienie wiary (37,8%) i jest to wskaźnik wyższy o 7% niż u chłopców. Na miejscu drugim stawiają one kształtowanie miłości chrześcijańskiej (30,6%), podczas gdy chłopcy dostrzegają ten cel tylko w 19,8%, preferując raczej rozwiązywanie trudności religijnych (21,4%). Dziewczęta również w wyższym stopniu uważają jako ważny przekaz wiedzy religijnej. Wskaźnik ten wynosi u dziewcząt 27,8%, u chłopców 20,5%. Urabianie charakteru moralnego podczas katechezy uznało za ważne 17,5% dziewcząt i 18,3% chłopców. W najniższym stopniu jedni i drudzy podkreślają zadanie wprowadzania w życie Kościoła.

Powyższe dane liczbowe potwierdzają wypowiedzi młodzieży: „Zadanie katechezy polega na umocnieniu nas w wierze, która ma obalić w nas poglądy sprzeczne z nauką religii” (chł. kl. IV); „Zadaniem katechezy jest

wzmocnienie wiary człowieka, ukazanie sensu życia i uczynienie nas lepszymi” (dz. kl. IV)³³. „Najważniejszym zadaniem jest podawanie wiadomości i przez to kształtowanie miłości chrześcijańskiej” (dz. kl. III); „Każde zadanie katechezy jest istotne, a zależy ono od tego, w którym momencie życia się znajdujemy. Dla mnie w tej chwili jest nim urobienie charakteru moralnego” (dz. kl. II); „Między poszczególnymi celami katechezy winna istnieć harmonia. Nie można stawiać na podawanie wiedzy — zaniehbując formowania sumienia, czy odwrotnie” (chł. kl. IV)³⁴. „Zadaniem katechezy jest przygotowanie do dobrego życia chrześcijańskiego” (chł. kl. IV); „Katecheza uczy współżycia z innymi ludźmi, pogłębia naszą wiarę, uczy kochać bliźniego, bez względu na jego osobowość” (dz. kl. II)³⁵. „Katecheza ma za zadanie przygotować nas do życia w rodzinie i życia katolickiego, a także ma na celu, przez podawanie wiedzy, pogłębianie naszej wiary w Boga” (chł. kl. V)³⁶.

Z cytowanych wypowiedzi wynika, że młodzież, mimo zhierarchizowania celów katechezy, co ujawniła tabela 7, ujmuje w zasadzie wszystkie zadania katechezy łącznie, podkreślając ważność niektórych z nich w określonym etapie życia. Katechizowani zwracają uwagę na to, aby katecheza umożliwiła nie tylko teoretyczne poznanie zasad chrześcijaństwa, ale również umiała ukazywać drogę życia, formowała odpowiedzialnych i dojrzałych chrześcijan oraz odpowiadała na problemy młodzieży w świetle Ewangelii. Pozwala to wysunąć optymistyczny wniosek: zadania stawiane katechezie przez młodzież, w znacznym stopniu podyktowane motywami wewnętrznymi, w przeważającej większości zbiegają się z dyrektywami posoborowego Kościoła. Dane ujawniły, że efektem katechezy powinna być przemiana życia, kształtowanie i rozwój postawy wiary.

W jakim stopniu katecheza wpływa na życie młodzieży, przemienia je i kształtuje autentyczne postawy chrześcijańskie, ukazują wyniki badań zawarte w tabeli 8. Z tabeli tej wynika, że podstawową wartością, jaką wnosi katecheza w życie młodzieży, jest poszerzenie wiedzy religijnej. Dla miast średnich wskaźnik ten wynosi 27,3%, zaś dla miast dużych 22,4%. Znaczny procent katechizowanych (19,9%) z tego środowiska podkreśla, że katecheza pomaga im w pozbywaniu się trudności życiowych, podczas gdy 20,2% katechizowanych miast średnich zaznacza zmianę postępowania, postanowienie poprawy zachowań pod wpływem katechezy. W miastach dużych wskaźnik ten jest o połowę niższy. Młodzież obydwu środowisk docenia też pogłębienie wiary jako czynnika wpływającego na jej życie. Wskaźniki w tym względzie wynoszą 19,2% dla miast dużych i o 9% mniej dla miast

³³ E. Frączak, *Katecheza w świadomości młodzieży na przykładzie parafii św. Floriana w Stalowej Woli*, mps KUL, Lublin 1977, s. 167.

³⁴ R. Mazur, *op.cit.*, s. 65.

³⁵ L. Kornacka, *op.cit.*, s. 109.

³⁶ M. Gawel, *op.cit.*, s. 107.

średnich. Zaznacza się też dość znaczny wpływ katechezy na kształtowanie charakteru młodzieży i rozwoju jej osobowości. Wynosi on 9,4% w miastach średnich i 13,4% w dużych.

Tabela 8. Wpływ katechezy na życie młodzieży a środowisko i płeć badanych*

Wpływ katechezy na życie młodzieży	Środowisko			Płeć		Razem
	duże miasto	średnie miasto	małe miasto	dziewczęta	chłopcy	
	N = 789	N = 919	–	N = 980	N = 728	
Poszerzenie wiedzy religijnej	22,4	27,3	–	23,5	20,1	25,1
Pogłębianie wiary	19,2	10,8	–	12,1	11,1	16,4
Nawiązanie bliższego kontaktu z ludźmi	9,3	–	–	–	–	5,3
Kształtowanie charakteru	13,4	9,4	–	11,0	14,9	12,1
Zmiana postępowania	10,8	20,2	–	13,1	14,0	16,9
Rozwiązywanie trudności życiowych	19,9	9,7	–	16,9	17,5	17,3

* Dane przyjęte do analizy pochodzą tylko ze środowiska miast średnich i dużych, bowiem wpływ katechezy na życie nie podlegał analizom szczegółowym w badaniach prowadzonych wśród młodzieży małych miast.

Dane zawarte w tabeli 8 nasuwają spostrzeżenie, że wśród młodzieży żeńskiej większe wskaźniki występują tylko w przypadku poszerzenia wiedzy religijnej (o 3%) i pogłębienia wiary (o 1%) niż u młodzieży męskiej. Pozostałe wartości wyniesione z katechezy takie jak: kształtowanie charakteru, zmiana postępowania czy pozbycie się trudności życiowych mają wyższy wskaźnik u chłopców niż u dziewcząt. Może być to spowodowane większą dyscypliną dziewcząt w wykonywaniu zadań życiowych, rodzinnych i szkolnych, wyższym stopniem samowychowania i kontrolą rozwoju osobowości, a także samokształceniem w uzupełnianiu wiedzy religijnej.

Uzyskane wyniki obrazują następujące wypowiedzi młodzieży: „Pod wpływem katechez staram się być lepszy. Dzięki zdobytym wiadomościom religijnym lepiej rozumiem pewne rzeczy. Pomaga mi to w codziennym życiu” (chł. kl. II); „Katecheza kształtuje w pewnym stopniu moje ‘ja’, pozwala rozwiązać nurtujące mnie problemy wewnętrzne” (dz. kl. IV)³⁷; „Katecheza wpływa na uregulowanie spraw religijnych. Życie moje trwa w wierze w Boga. Jeśli za młodu będę religijny, to jako starszy utrzymam swoją

³⁷ R. Mazur, op.cit., s. 78.

wiarę” (chł. kl. III); „Katecheza kształtuje mój charakter, poglądy i przekonania” (chł. kl. II)³⁸.

Zarówno analiza danych z tabeli 8, jak i powyższe wypowiedzi wskazują, że katecheza wywiera pozytywny wpływ na większość młodzieży, a wyraża się to w zmianie postępowania uwzględniającej ducha Ewangelii, w stawaniu się lepszym oraz dostrzeganiu innych ludzi i ich potrzeb. Katecheza pogłębia wiarę katechizowanych i wzbogaca wiadomości religijne, co pomaga w rozwiązywaniu problemów i trudności życiowych. Oddziałuje ona również w zakresie kształtowania osobowości i światopoglądu. Część młodzieży zaznacza także wpływ katechezy na wypracowanie u siebie dobrych nawyków w postępowaniu.

W konkluzji należy stwierdzić, że proces kształtowania wiary dojrzałej wśród katechizowanych to problem złożony, a udział katechezy w jego rozwiązywaniu znaczny. Rozwój wiary uzależniony jest nie tylko od środowiska i płci, ale i od innych elementów, które były przedmiotem analiz. Odnotowano bowiem wysoki poziom w zakresie autodeklaracji wiary i uczestnictwa we Mszy św., nieco niższy w zakresie częstotliwości modlitwy, jeszcze niższy w przystępowaniu do sakramentów Pokuty, Komunii św. oraz zdecydowanie najniższy jeśli chodzi o czytelność religijne.

Religijność katechizowanej młodzieży uwarunkowana jest przede wszystkim życiem religijnym rodziców, przez pryzmat których młodzież wytwarza sobie obraz Boga. Tymczasem wiarę dojrzałą charakteryzuje głównie przekonanie i osobisty wybór, a ten młodzież akcentuje w małym stopniu. Dla katechezy wyłania się zatem istotna rola w procesie kształtowania wiary. Ważne jest, by brała ona pod uwagę wszelkie uwarunkowania naturalne młodzieży: jej rozwój psychiczny, wiek, kulturę, posiadane zdolności oraz wykorzystywała je w aktywnym, osobistym włączeniu katechizowanych w realizację woli Bożej. Tylko taka wiara bowiem może być zintegrowana z osobowością człowieka i z jego życiem³⁹.

Katechizowana młodzież podkreśla znaczenie i wartość modlitwy oraz korzyści płynące dla jej życia i wiary z przystępowania do sakramentów Pokuty i Eucharystii. Częstotliwość tych praktyk, jak wynika z analizy, nie jest wysoka. Młodzież wykazuje dużą aktywność w działaniu, które wyzwala ją z egocentryzmu i subiektywizmu, pozwala dokonać refleksji nad stanem własnej równowagi duchowej, daje okazję do kształtowania charakteru, kierowania sobą według przyjętego ideału. Nasuwa się stąd wniosek, że katecheza winna dać katechizowanym możliwość odpowiedzialnego działania

³⁸ M. Gaweł, op.cit., s. 134.

³⁹ Por. S. Kulpaczyński, *Katecheza na różnych etapach rozwoju człowieka*, Nostra, 1990, 3, s. 58-67; R. Murawski, *Co katecheza daje młodzieży w wychowaniu do odpowiedzialności za Kościół*, *Katecheta*, 1975, 19, s. 250-256; J. Tarnowski, *Człowiek a przepowiadanie katechetyczne*, *Collectanea Theologica*, 1973, 43, f. 2 s. 149-156.

w Kościele przez takie kształtowanie pojęć i postaw życia liturgicznego, by dali oni temu wyraz w wierze i miłości.

Do wiary dojrzałej konieczna jest także intelektualna podbudowa połączona z mądrością życiową. Dzięki takiej wierze katechizowani mogą przeprowadzać rewizję swego życia i samodzielną ocenę sytuacji w duchu Ewangelii⁴⁰. Tymczasem analizy ujawniły stosunkowo niski zasięg czytelnictwa religijnego wśród młodzieży. Uwarunkowany on jest przede wszystkim brakiem zainteresowania literaturą religijną oraz małą możliwością dostępu do źródeł informacji o tej literaturze. Katecheza zatem winna ukazywać prawdy wiary z jednej strony jako pewne, a z drugiej jako wymagające stałego pogłębiania i poszukiwania. Jednym ze sposobów jest czytelnictwo literatury o treści religijnej. Pozwoli to katechizowanym odróżnić, co w wierze jest istotne, od tego, co jest tylko zwyczajowe i zmienne. Taka orientacja w zagadnieniach wiary ułatwi młodym ludziom między innymi prowadzenie dialogu z niewierzącymi i z tymi wyznawcami Chrystusa, którzy nie są katolikami, z przedstawicielami innych religii oraz pozwoli osiągnąć coraz większą dojrzałość w wierze⁴¹.

Analizy ukazały ponadto wysoki stan świadomości celów katechezy i zadań, jakich oczekuje od niej młodzież. Związane są one przede wszystkim z kryzysem wiary i z trudnymi sytuacjami życiowymi, w jakich znajduje się młodzież w okresie dojrzewania. Katechizowani domagają się pomocy w rozwiązywaniu trudności religijnych, w pogłębianiu wiary, w kształtowaniu postaw chrześcijańskich. Zadaniem katechezy, w obliczu owych trudności i narastających wśród młodych konfliktów wewnętrznych, jest wspieranie i wskazanie możliwości ich rozwiązania. W przypadku braku takiej pomocy młodzież popada często w indyferentyzm.

Myślą przewodnią niniejszego artykułu było ukazanie roli katechezy w kształtowaniu dojrzałej postawy wiary, która wydaje się mieć największy wpływ na wychowanie religijne dzieci i młodzieży. Analiza prezentowanej empirii pozwala stwierdzić, iż 10 lat doświadczeń katechezy szkolnej jest w istocie realizacją odnowy katechezy zaproponowanej przez Sobór Watykański II przekazywanej wcześniej w warunkach parafialnych. Można zatem wyciągnąć wniosek co do wielokierunkowej i dość przejrzystej adaptacji katechezy parafialnej do warunków szkolnych z uwzględnieniem jej niezaprzeczalnych wartości w wychowaniu religijnym dzieci i młodzieży, jak również sformułować postulaty dla katechezy szkolnej, odpowiadającej współczesności — jej czasom i środowiskom.

Okazało się bowiem, że katecheza parafialna mimo zmieniającej się wciąż rzeczywistości nie straciła wiele na aktualności co do jej celów i tre-

⁴⁰ Por. Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*, nr 7, Sobór Watykański II.

⁴¹ *Directorium Catechisticum Generale*, Ogólna instrukcja katechetyczna wydana przez Kongregację do spraw duchowieństwa, nr 5-7, 27, Poznań 1974.

ści i w sumie generowała powodzenie katechezy szkolnej. Wiadomo przecież powszechnie, że nie wszystkie zmiany są dobre tylko dlatego, że są nowe i nie wszystkie inicjatywy wcześniejsze są złe dlatego, że są dawne. Taka koncepcja działania we wszystkich sytuacjach byłaby nieskuteczna i nieprzydatna, zwłaszcza na gruncie wychowania poprzez katechezę szkolną. Ta jeśli chce być skuteczna, musi przede wszystkim udzielać młodemu człowiekowi pomocy w jego rozwoju. W rozwoju, który ma doprowadzić do tego, żeby człowiek „był” w świecie w pełni swojego osobowego człowieczeństwa. Dziś oznacza to aktywne życie w świecie dynamicznego, ale coraz bardziej nierównomiernego rozwoju cywilizacji, która niesie też i zagrożenia w postaci zacierania się tożsamości kulturowej oraz niezbędnego dla rozwoju poczucia przynależności do ludzi, miejsc i tradycji.

Współczesna katecheza szkolna, nie przekreślając wartości katechezy parafialnej, musi wciąż penetrować swą naturę, wyprowadzać programy realizacyjne odpowiadające współczesności, musi być dialogiczna, aktywna, poszukująca i uczestnicząca. W pierwszej kolejności jednakże, realizując postulat wychowania religijnego, musi przygotowywać młodzież do rozstrzygnięcia skomplikowanych dylematów moralnych w sytuacji coraz większych trudności z zaspokajaniem podstawowych dla człowieka potrzeb bezpieczeństwa i miłości.